

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/120175,Malgorzata-Ptasinska-Poltora-wieku-Muzeum-Polskiego-w-Rapperswilu-Magna-Res-Libe.html>
27.04.2024, 10:51

Małgorzata Ptasńska: Półtora wieku Muzeum Polskiego w Rapperswilu - „Magna Res Libertas”

W dziejach Polski, w dążeniu Polaków do odzyskania niepodległości zarówno w XIX, jak i XX wieku szczególną rolę odegrało Muzeum Polskie w Rapperswilu nad Jeziorem Zuryskim, które zostało otwarte dla publiczności 23 października 1870 roku.

Dzieło hr. Platera

Muzeum Polskie w Rapperswilu powstało dzięki staraniom hr. Władysława Broel-Platera, jego niezłomnej sile charakteru i umiłowaniu ojczyzny. Po upadku Powstania Listopadowego, w którym brał czynny udział, wyjechał do Anglii, a potem do Francji. W Paryżu współpracował m.in. z księciem Adamem Jerzym Czartoryskim i Julianem Ursynem Niemcewiczem. W 1844 r. osiadł w Kilchbergu pod Zurychem.

Zamek w Rapperswilu, fot. Monika Czepielewska

Po wybuchu Powstania Styczniowego Plater zaangażował się w pomoc powstańcom. Razem ze szwajcarskim pisarzem Gotfrydem Kellerem założyli Szwajcarski Centralny Komitet Pomocy Polakom. Obaj finansowali m.in. zakup broni dla powstańców. Ponadto Plater został formalnym przedstawicielem Rządu Narodowego Powstania Styczniowego na Szwajcarię. Po upadku insurekcji do kraju Helwetów przybyło ok. 1,8 tys. powstańców, żołnierzy-tułaczy, którzy zostali życzliwie przyjęci przez miejscowe władze i społeczeństwo. Plater podejmował wiele działań na rzecz rodaków, założył m.in. dom polskich inwalidów i Komitet Pomocy Naukowej.

Powstanie muzeum wiązało się z ufundowaniem przez Platera pomnika – symbolu walk o

niepodległość Rzeczypospolitej w stulecie Konfederacji Barskiej. Pierwotnie monument miał stać w Zurychu, lecz brak zgody władz miasta spowodował zmianę planów. W niedalekim Rapperswilu na cyplu nad Jeziorem Zuryskim u podnóża podupadłego zamku 18 lipca 1868 r. została uroczystie odsłonięta Kolumna Barska. Prawdopodobnie wówczas Plater postanowił odnowić średniowieczny zamek górujący nad malowniczym miastem i założyć w nim polskie muzeum narodowe. Jego otwarcie nastąpiło 23 października 1870 r. Zgodnie z wolą jego twórcy, zapisaną w akcie fundacji, powstało ono dla „zbierania i przechowywania polskich pamiątek historycznych” i miało zostać oddane narodowi polskiemu w chwili odzyskania przez Polskę niepodległości.

Kolumnę Barską przeniesiono na dziedziniec główny zamku rapperswilskiego, gdzie została postawiona naprzeciwko Wieży Prochowej, która stała się później Mauzoleum Serca Tadeusza Kościuszki.

Zamek wydzierżawił Plater na 99 lat. Objął stanowisko dożywotniego dyrektora Muzeum Polskiego i powołał Radę Muzealną, w której skład weszli m.in. antykwariusz ze Sztokholmu Henryk Bukowski, członek Rządu Narodowego Agaton Giller i pisarz Józef Ignacy Kraszewski. Rada pełniła jedynie funkcje doradcze, gdyż Plater sam zarządzał muzeum. Nad finansami pieczę sprawował pisarz Zygmunt Miłkowski.

Muzeum Polskie szybko zyskało rozgłos, dzięki czemu zaczęły do niego napływać dary oraz darowizny pieniężne z polskich instytucji emigracyjnych i od emigrantów obu powstań, a także od Polaków ze wszystkich trzech zaborów. Zbiory systematycznie powiększały się o rękopisy, książki, mapy, cenne pamiątki związane z historią Polski i polskiego wychodźstwa, całe biblioteki i cenne archiwa. Idea Platera stworzenia muzeum o charakterze narodowym stała się faktem.

W 1874 r. Plater zakupił zbiory Leonarda Chodźki, a w 1883 r. przekazał swoje archiwalia dotyczące wydarzeń 1863 r. i dziejów polskiej emigracji w Szwajcarii. Pozyskał także od Krystyna Ostrowskiego znaczną darowiznę finansową, dzięki której utworzył tzw. stypendia rapperswilskie, przeznaczone dla rodaków w kraju i na emigracji, którzy zamierzali studiować na renomowanych uczelniach w Europie.

Z myślą o napływających licznie darach założono w muzeum bibliotekę i obszerne archiwum. Stanowisko bibliotekarza piastowały wybitne postaci, m.in. Zygmunt Wasilewski, Stefan Żeromski, Stanisław Grabski, Florian Znaniecki i Adam Lewak.

Plater zmarł 22 kwietnia 1889 r. w wieku osiemdziesięciu lat i został pochowany na podwórcu zamkowym w Rapperswilu. Przed śmiercią na swojego następcę wyznaczył Józefa Gałęzowskiego, członka Rządu Narodowego Powstania Styczniowego, który zadbał o dalszy rozwój muzeum.

Trudny wiek XX

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. aktualna stała się kwestia realizacji

testamentu Platera. Sejm Ustawodawczy RP przyjął 21 października 1921 r. rezolucję w sprawie przeniesienia całej kolekcji do kraju. Nastąpiło to dopiero sześć lat później, po podpisaniu przez marsz. Józefa Piłsudskiego aktu przejęcia i zabezpieczenia zbiorów rapperswilskich. Specjalnym pociągiem 14 października 1927 r. przewieziono do Warszawy skarby Muzeum Polskiego w Rapperswilu. Kolekcja liczyła wówczas 91 tys. druków, ponad 27 tys. rękopisów i autografów, ponad 22 tys. sztychów i rycin, ok. 1,5 tys. map i atlasów, ponad 1 tys. zapisów nutowych i prawie 10 tys. fotografii. W Bibliotece Narodowej stanowiła wydzielony zespół pod nazwą „Bibliotheka rappersviliiana” i jako czasowy depozyt została umieszczona w Centralnej Bibliotece Wojskowej w Warszawie w Alejach Ujazdowskich 3/5.

W zamku w Rapperswilu utworzono zaś Muzeum Polski Współczesnej, którego zadaniem była popularyzacja polskiej sztuki i osiągnięć niepodległej Rzeczypospolitej. Jego kierownikiem i kustoszem została 1 kwietnia 1937 r. Halina Kenar-Jastrzębowska. Stała ekspozycja „Polska Współczesna” stanowiła wyśmienitą promocję odrodzonej ojczyzny, cieszyła się uznaniem Szwajcarów i turystów odwiedzających zamek.

Wybuch II wojny światowej przyniósł tragiczne skutki dla zbiorów rapperswilskich w Warszawie. Spłonęły one prawie w całości 24 września 1939 r. Pozostała część spaliła się w czasie Powstania Warszawskiego. Uratowano jedynie 50 rękopisów, które znajdują się obecnie w Bibliotece Narodowej.

Muzeum Polski Współczesnej w Rapperswilu, dzięki zaangażowaniu Haliny Kenar-Jastrzębowskiej i Haliny Zielińskiej, zmieniło profil działalności na kulturalno-oświatowy i służyło internowanym w Szwajcarii żołnierzom 2. Dywizji Strzelców Pieszych gen. Bronisława Prugara-Ketlinga. Udało się też zgromadzić w nim cenne dokumenty i pamiątki dotyczące internowania Polaków.

Po zakończeniu wojny muzeum bezprawnie przejęły władze komunistyczne w Warszawie. Władze gminy Rapperswil sprzeciwiły się powstaniu na zamku placówki propagandy komunistycznej i wymówiły dzierżawę na mocy wyroku sądowego. Dnia 8 listopada 1951 r. Muzeum Polski Współczesnej przestało istnieć. Po 82 latach Polacy musieli opuścić zamek rapperswilski. Jego pomieszczenia zostały wynajęte Szwajcarskiemu Towarzystwu Zamków, które oddało je Międzynarodowemu Instytutowi do Badań Zamków Średniowiecznych. Kolumna Barska ponownie znalazła się poza obrębem zamku.

Decyzja władz rapperswilskich mocno poruszyła Polaków na całym świecie. Nie do przyjęcia okazała się także dla większości Szwajcarów, którzy Muzeum Polskie traktowali jako wyraz helweckiego przywiązania do wolności i tolerancji.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

Polecamy także artykuł:

Anna Buchmann: Muzeum Polskie w Rapperswilu. Wzmianka historyczna

Dlaczego Rapperswil jest ważny dla Polskiej kultury?

Historia Muzeum podziela i skupia w sobie los polskiego narodu na przestrzeni ostatniego półtorawieczia. W zamyśle twórców miała to być instytucja kultywująca rangę Rzeczypospolitej, będąca wizytówką polskiej kultury. Już samo założenie i utrzymanie Muzeum Narodowego Polskiego – taką nazwę otrzymało w 1870r. – na obczyźnie – przez emigrantów, bojowników dwóch zakończonych klęską powstań narodowych, a jednak zdolnych do finansowego i organizacyjnego wysiłku – budziło podziw i szacunek.

Twórca Muzeum hr. Władysław Broël-Plater był powstańcem listopadowym. Mając 60 lat, rozpoczął realizację dzieła swojego życia i przeznaczył na ten cel cały swój majątek.

Trzon Muzeum stanowiły: dział artystyczny, archiwum i biblioteka, które zgromadziły i przechowywały rozproszone po burzach historii polonika. Ta działalność podporządkowana była wyższym celom: zachowaniu pamięci historycznej, pracy na rzecz odzyskania niepodległości, krzewieniu patriotyzmu, wzmacnianiu poczucia tożsamości pokoleń Polaków, którzy wolnej Polski nie pamiętali, a często nawet nie posługiwali się już językiem polskim. Przez cztery lata było miejscem pracy dla będącego w trudnej sytuacji finansowej Stefana Żeromskiego. Zatrudnienie znaleźli tu również Agaton Giller, Zygmunt Wasilewski, Florian Znaniecki, Zygmunt Miłkowski, by wspomnieć tylko tych najbardziej znanych. Wizytowali Muzeum: Eliza Orzeszkowa, Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz, Maria Konopnicka, Teofil Lenartowicz, Kornel Ujejski. Muzeum wspierał finansowo Józef Kraszewski, łożąc pieniądze na ustawienie Kolumny Barskiej, która jest najstarszym z poloników na wzgórzu rapperswilskim i stała się symbolem polsko-szwajcarskiej przyjaźni. Losem Muzeum interesował się Ignacy Jan Paderewski, Honorowy Członek Zarządu Muzeum. Na przełomie wieków Rapperswil był centrum życia politycznego polskiej emigracji.

Zwieńczeniem tego okresu działalności Muzeum było przekazanie w 1927 r. rapperswilskich zbiorów biblioteki i archiwum tworzącej się w Polsce Bibliotece Narodowej, dzieł sztuki zaś muzeum w Warszawie. Zamek w Rapperswilu pozostał w polskich rękach do 1952 roku. W roku 1936 na zamku otwarto nowe muzeum pod nazwą Muzeum Polski Współczesnej. Funkcjonowało ono już w innych warunkach i odgrywało inną rolę. Przystępna dla niej była działalność obecnych instytucji polskich za granicą. Nie trzeba było już walczyć o niepodległość, a głównym zadaniem było propagowanie informacji o Polsce i jej osiągnięciach. Działalność tego Muzeum zapoczątkowała wystawa współczesnej sztuki polskiej zorganizowana przez Blok Zawodowych Artystów Plastyków.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

[W 2015 roku Muzeum Polskie w Rapperswilu otrzymało nagrodę IPN Kustosz Pamięci Narodowej](#)

